

Lewandowski, Jan

"Von St. Germain bis Genf. Österreich und seine Nachbarn 1918-1922", Lajos Kerekes, Budapest 1979 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 72/2, 352-354

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

nie prowadziła ewidencji członków związków fachowych, ale to nie znaczy abyśmy mieli przyjmować *in extenso* oceny autorów wspomnień.

Jednym z istotnych osiągnięć autora pracy było określenie udziału SDKPiL w walkach klasy robotniczej. Na kartach książki możemy śledzić wzrastającą dynamikę i różnorodność form udziału partii w strajkach, demonstracjach politycznych — 1-majowym święcie. W miarę możliwości autor porównuje udział w tych walkach również innych partii, zwłaszcza PPS. Sporo uwagi poświęcił współdziałaniu organizacji robotniczych, szczególnie w latach 1900—1903, w urządzaniu niektórych strajków a przede wszystkim 1-majowych demonstracji w Warszawie i w Wilnie.

Książka zawiera szczegółowy indeks nazwisk i miejscowości oraz przegląd bibliograficzny. Na podkreślenie zasługuje skorelowanie z tekstem ilustracji. W sumie otrzymaliśmy książkę cenną i potrzebną, rozszerzającą w sposób istotny naszą wiedzę o wkładzie SDKPiL do historii samookreślenia klasowego klasy robotniczej i jej walk społecznych i politycznych.

Andrzej Chwalba

Lajos Kerekes, *Von St. Germain bis Genf. Österreich und seine Nachbarn 1918—1922*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1979, s. 417.

Rok 1918 przyniósł rozpad wielonarodowościowej monarchii austro-węgierskiej i zapoczątkował I Republikę Austriacką. Dzieje jej mają już obszerną historiografię, zarówno austriacką, jak i wywodzącą się z kręgu historyków zachodnioeuropejskich, amerykańskich, a także krajów środkowej i wschodniej Europy¹.

Główne zainteresowanie historyków koncentrowało się dotychczas na wydarzeniach związanych z genezą i upadkiem republiki austriackiej. Postęp badań nad wydarzeniami wewnątrz cezury lat 1918—1938 hamowało m.in. udostępnianie przez władze austriackie źródeł archiwalnych dopiero po uływie 50 lat od momentu ich powstania.

Węgierski historyk Lajos Kerekes, mający w swoim dorobku m.in. prace o historii Austrii w latach 1918—1955² i o początkach faszyzmu we Włoszech, Austrii i na Węgrzech³, skorzystał jeden z pierwszych z austriackich źródeł archiwalnych z lat 1918—1922, zawartych w zespole Neues Politisches Archiv w wiedeńskim Haus-Hof und Staatsarchiv. Korzystał też z bońskiego Archiv des Auswärtigen Amtes oraz z budapeszteńskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych z lat 1919—1922. Podstawę źródłową uzupełniają wybrane tytuły prasy, przeważnie austriackiej, oraz niepublikowany pamiętnik i także praca z historii Węgier lat międzywojennych pióra Gustawa Gratza, piastującego w omawianym okresie funkcje posła węgierskiego w Wiedniu i węgierskiego ministra spraw zagranicznych.

¹ W polskiej literaturze historycznej spraw tych dotyczą m.in. prace: H. Batowski, *Rozpad Austro-Węgier 1914—1918. Sprawy narodowościowe i działania dyplomatyczne*, Wrocław 1965; tenże, *Austria i Sudety 1919—1938. Zabór Austrii i przygotowanie agresji na Czechosłowację*, Poznań 1968; J. Kozeński, *Sprawa przyłączenia Austrii do Niemiec po I wojnie światowej (1918—1922)*, Poznań 1970; M. Sobolewski, *Rola austromarksizmu w rewolucji 1918 r. w Austrii*, Warszawa 1956.

² L. Kerekes, *Ausztoria története 1918—1955*, Budapest 1966.

³ L. Kerekes, *Abenddämmerung einer Demokratie. Mussolini, Gömbös und die Heimwehr*, Wien 1966.

Podstawa źródłowa pracy, korzystającej w niewielkiej tylko mierze z publikowanych zbiorów dokumentów, czy pamiętników, wywarła decydujący wpływ na sposób przedstawienia problematyki lat 1918—1922. Były to lata kształtowania się granic państw narodowych w tej części Europy i lata formowania się narodowego, bardzo płynnego kształtu sił. Rozpadowi starych więzi politycznych i gospodarczych towarzyszyły konflikty interesów, rozgrywające się na wielu płaszczyznach: wewnątrz nowych państw, między tymi państwami, oraz między rywalizującymi o wpływy na tym terenie Francją, Włochami, a w dalszej perspektywie także Niemcami.

Na tle takiego układu sił Kerekes przedstawił stosunki Austrii z Niemcami, Szwajcarią, Czechosłowacją, Węgrami, Jugosławią i Włochami, przy czym w odniesieniu do czterech ostatnich partnerów istotną rolę odgrywały w omawianym okresie spory terytorialne: z Włochami o Południowy Tyrol, z państwem jugosłowiańskim o Karyntię, z Węgrami o Burgenland i z Czechosłowacją o tereny w Sudetach i na Morawach zamieszkałe przez ludność niemiecką.

Kerekes przedstawił chronologicznie rozwój stosunków nowego państwa austriackiego z sąsiadami omawiając także kształtowanie się granicy austriacko-jugosłowiańskiej (plebiscyt w południowej Karyntii) i austriacko-węgierskiej (sprawa Burgenlandu). Cezurę końcową stanowi przyjęcie przez Austrię w listopadzie 1922 r. tzw. protokołów genewskich Ligi Narodów z października tego roku, w których Austria zobowiązała się do przestrzegania swej suwerenności (rezygnacja z połączenia z Niemcami) i które stanowiły podstawę jej polityki wobec sąsiadów w latach następnych.

Dla nowego państwa austriackiego „skazanego na niepodległość” traktatami w Wersalu i St. Germain istotne znaczenie miały stosunki z Francją, a raczej miejsce, jakie wyznaczała państwu austriackiemu Francja. Od Francji w głównej mierze zależało otrzymanie przez „niezdolną do życia” (*lebensunfähig*) Austrię kredytów, umożliwiających nie tyle uzdrowienie finansów I Republiki, ile pokrycie bieżących wydatków, a przede wszystkim zaopatrzenie w surowce i paliwa przemysłu austriackiego oraz wyżywienie ludności blisko dwumilionowego Wiednia. Francja też wywierała istotny wpływ na postawę wobec Austrii rządów Czechosłowacji, Węgier i Jugosławii.

Co najmniej równorzędną rolę odgrywały stosunki z Niemcami. Na czoło wysuwała się sprawa Anschlussu, w którym zwłaszcza w pierwszych miesiącach po rozpadzie monarchii politycy austriaccy widzieli nieomal jedyne antidotum na wszelkie trudności (zwłaszcza gospodarcze) nekające nowy austriacki organizm państwowy.

Stosunki austriacko-niemieckie zajmują w pracy Kerekesa wiele miejsca. Wynika to zarówno z ich rangi w polityce austriackiej, jak i z faktu, że ustalenia autora zostały oparte o niemieckie i austriackie źródła archiwalne i obszerną niemieckojęzyczną literaturę. Podobnie ma się sprawa z przedstawieniem złożonych stosunków politycznych w samej Austrii, stosunków wywierających istotny wpływ na postawę władz I Republiki wobec jej sąsiadów. Obok partii dotyczących stosunków austriacko-węgierskich są to nie tylko najobszerniejsze, ale i najbardziej wartościowe partie pracy Kerekesa.

Przy przedstawieniu stosunków austriacko-węgierskich autor omówił także wewnętrzne stosunki polityczne na Węgrzech, czego nie robi przy analizie stosunków Austrii z innymi państwami (Jugosławia, Czechosłowacja, Włochy). Te partie książki oparte są wyłącznie na opracowaniach i źródłach opublikowanych, przede wszystkim w językach niemieckim i węgierskim. Nawet przy omawianiu

francuskich koncepcji i poczynań politycznych wobec tej części Europy nie korzystał Kerekes z literatury francuskiej. Podobnie publikacje czechosłowackie, jugosłowiańskie i włoskie wykorzystywane są wtedy, kiedy ukazały się w języku niemieckim, angielskim lub francuskim⁴. Stanowią też one jedynie tło dla spraw austriacko-niemieckich i austriacko-węgierskich, mimo że stosunki z Czechosłowacją czy Włochami miały dla Austrii znaczenie co najmniej równorzędne z poprzednimi.

Sprawy polskie zajmują w recenzowanej pracy naturalnie niewiele miejsca i występują tylko wtedy, kiedy autor charakteryzuje ogólną sytuację polityczną w Europie w latach 1918—1922, czy też przy omawianiu polityki francuskiej w Europie środkowej i wschodniej. Nie byłyby zatem warte wzmianki w recenzji, gdyby nie to, że ich ujęcie charakteryzuje duża dowolność i nieprecyzyjność określeń. Jest więc 3 listopada 1918 r. jako dzień powstania niepodległej Polski (s. 389), stwierdzenie, że polska wojna interwencyjna w 1920 r. miała na celu załamanie młodego państwa radzieckiego (s. 172), określenie iż Armia Czerwona wkroczyła w granice Polski (s. 189), a „Weygand zreorganizował oddziały Piłsudskiego” w lipcu i sierpniu 1920 r. (s. 211), zaś ten ostatni był prezydentem Polski w 1921 r. (s. 235 — *Staatspräsident*, chociaż w indeksie na s. 412 *Staatschef*, co odpowiada polskiemu „naczelnikowi państwa”). Usterki tego typu są zapewne trudne do uniknięcia w pracy podejmującej problemy z terenu o ogromnej złożoności i różnorodności nie tylko kwestii politycznych i gospodarczych, ale i językowych. Inna refleksja, jaka nieodparcie nasuwa się przy lekturze pracy Kerekesa, to ta, że w przeciwieństwie do historiografii węgierskiej, której wiele prac wchodzi do międzynarodowego obiegu naukowego dzięki tłumaczeniom na języki światowe, historiografia polska, posiadająca w swoim dorobku prace na wysokim poziomie, wykorzystujące literaturę i źródła zarówno w językach światowych jak i narodów środkowej Europy⁵, właśnie ze względu na brak przekładów, jest prawie nieobecna w międzynarodowej wymianie dorobku naukowego.

Wracając do oceny pracy Kerekesa, można stwierdzić, iż dzięki zasygnalizowanym na początku recenzji walorom (wykorzystanie nowych źródeł archiwalnych, dobra znajomość literatury i zagadnień z kręgu spraw austriacko-niemiecko-węgierskich) monografia ta wnosi istotny i wartościowy wkład w badania nad kształtowaniem się układu sił w środkowej Europie w latach 1918—1922. Do zalet tej starannie wydanej pracy należy zestawienie chronologiczne wydarzeń z lat 1918—1922, wykaz źródeł i opracowań, oraz indeks nazwisk, zaopatrzone w krótkie informacje o każdej z wymienionych osób. Tym, co z kolei utrudnia orientację w treści książki Kerekesa, jest brak indeksu nazw geograficznych, a zwłaszcza mapy lub map, jako że autor wielokrotnie omawia sprawy granic i terenów spornych.

Jan Lewandowski

⁴ Podobnie z pracami polskimi, z których cytowany jest tylko artykuł H. Batowskiego, *Nationale Konflikte bei der Entstehung der Nachfolgestaaten*, [w:] *Die Auflösung der Habsburgerreiches. Zusammenbruch und Neuorientierung in Donauraum*, Wien 1970 i monografia amerykańskiego historyka polskiego pochodzenia P. Wandycza, *France and her Eastern Allies*, Minneapolis 1962.

⁵ Obok cytowanych prac Batowskiego i Kozeńskiego z kręgu spraw środkowoeuropejskich m.in. praca M. Pułaskiego, *Z dziejów genezy „Europy wersalskiej”*. *Współpraca Słowian zachodnich i południowych w ostatnim etapie I wojny światowej*, Wrocław 1974 i praca zbiorowa „*Ład wersalski*” w Europie środkowej, Wrocław 1971.